

A maiden, a marriage and a pregnancy at Moldavian Hungarians A leányság, a házasság és a terhesség moldvai csángóknál

Halász Péter

Tud.főmunkatárs, néprajzkutató

tatrosmente@gmail.com

Initially submitted March 10, 2015; accepted for publication April 15, 2015

Abstract:

Moldavian „csángó” Hungarians who are catholic at recent year they had plenty of childbirth. It was everyday to born 5-6 baby in one family but there was not rare 8-10 babies or more. Although at the middle of the twenty century based on large-scaled estimates the child mortality was 30 percent. Moldavian-Hungarians thinks this is the God’s volition and they accept it when child birth or when they lose their child. They keep their maiden based on traditional moral although they can’t get enough enlightenment from their parents. Consequences of sexuality before marriage are strictly punished from the community and from the church. The motivation for the marriage was childbirth and the stay away from childbirth. They use much nice expression for to be pregnant but they never look this like a load. They protect women in delicate condition just from hardest efforts because they believe the delivery could be easier if a pregnant women did hard physical work. They protect a baby’s health who will born with many acts came from beliefs and with prohibitions. A child has got an important and correctly pointed place in traditional order of peasant life at Moldavian Hungarian fields.

Keywords: maiden, motivation of marriage, moral, pregnancy, childbirth

Kulcsszavak: hajadon, házasság motivációi, erkölcs, terhesség, szülés

*„Ha a fa nem virágzik, akkor gyümölcsöt nem hoz.
Ha van virágzás, akkor várható a gyermek,
ha nincsen, akkor gyermek soha sincs.”
(Lészped, Bosnyák 1980. 186.)*

A moldvai katolikus csángók körében egészen a legutóbbi évtizedekig rendkívül bőséges volt a gyermekáldás. Mindennapos volt az öt-hat gyermek, de nem volt ritka a nyolc-tíz, vagy az annál is több. Másfelől igen számottevő, hozzávetőleges becslés szerint a XX. század közepén mintegy 30 %-os volt a gyermekhalandóság. A moldvai magyarok mindkét eseményben Isten akaratát látták, s általában belenyugvással fogadták úgy a gyermek érkezését, mint elvesztését. Sőt! Ismeretes a lészpedi szent leánynak, Jánó Ilonának az a története, mikor látomásában, a mennyországban járva, hímes ingecskéjükről felismerte a falujából való gyermekecskéket. Észrevette, hogy némely gyermekek vidáman játszanak, mások pedig erőst szomorúak. Mikor ennek okát kérdezte tőlük, azt a választ kapta, hogy azok az egyes gyermekek, kiknek halálát nagyon búsulják a szüleik, azok szomorkodnak. De

akiknek sok testvérük maradt élve, s nem is gondolnak rájuk a szüleik, azok itt a mennyországban is gondtalanul, vidáman élnek. (*Kóka* 1982. 29.)

Kétségtelen, hogy a moldvai magyar nyelvterület csángó falvaiban, a paraszti élet legutóbbi időig megőrzött hagyományos rendjében a gyermeknek fontos és pontosan kijelölt helye volt. A lakóházban éppen úgy, mint a paraszti munkamegosztásban, a hiedelemvilágban, vagy a szülők szívében. A falusi társadalom értékrendje szempontjából nagyon fontos volt a paraszti munkába való belenevelődés módja, mikéntje, különösen az olyan nagycsaládos, még a térségre jellemző silány színvonalú szakképzéstől is elzárt közösségek esetében, mint a moldvai csángómagyarok. Itt szinte kizárólag a kisebb vagy nagyobb családi közösségben – esetleg egymástól – tanulhatták el a gyermekek a munkafolyamatok technikáját.

A klézsei Hadarog Luca mesélte gyermekkoráról, hogy amint növekedett, „*Immár etetni nem mentem többet. Immár megindultam kapálni, ugye 11–12 évesen mentem kapálni. Tanyítottak kapálni, aratni, s attól felé megindult a munka, mindig mentünk nyárba a mezőre.*” „*Aztán megkezdtem a munkát, napszámba menni, ugye bojérokhoz, abból csántam ötözetet, a lábamba a készületet. Édesanyámék szegény emberek vótak, de én mentem s dógoztam, s vettem, mi kellett. Kapáltam, aratni jártam, mindent, mi kellett.*” (Pozsony 1994. 25–26.)

A csángó gyermekek tehát legelőbb az állatok őrzésében kaptak feladatot, azután a kapa következett. A kapálás, gondolná a városi ember a világ legegyszerűbb dolga. Pedig hát azt is tanulni kell, s nem mindegy, ki tanítja, hogy tanítja. Ezért mondta büszkén az 1903-ban született lujzikalagori Kozsokárné Bogdán Nyica még hetvenéves korában is, hogy az apja úgy megtanította volt rá, hogy „*Máig jól kapálok*”.

Pozsony Ferenc máshol azt írja, hogy a csángó falvakban a legkisebb gyermektől a legidősebb családtagig mindenkinek jól meghatározott feladatai voltak az éves agrárkalendárium keretében. Például a kis gyermekek tavasszal és nyáron apróbb állatokra (pl. bányókra, kecskékre stb.) vigyáztak, a nagyobbakra már teheneket, lovakat is rábíztak. Miközben a gyermekek a falu melletti legelőn őrizték a család állatait, kisebb testvéreikre is vigyázniuk kellett. Ahogy felcseperedett egy-egy gyermek, már komolyabb feladatokat bíztak rá. A moldvai falvakban a család játszott elsődleges szerepet a fiatalok szocializációjában, s annak keretében a gyermekek szinte észrevétlenül sajátították el a gazdálkodással kapcsolatos ismereteiket. A moldvai családokban a közösen végzett munka nem csak megélhetésüket biztosította, hanem fontos rituális funkciója is volt: voltaképpen a család egységét és erejét szimbolizálta a külső csoportok előtt (Pozsony 2005. 162.).

A továbbiakban a gyermekélet korai, születés előtti szakaszának néhány főbb vonását igyekszünk felvázolni.

1. A leányság viselése és őrzése

A szépen járó ló úgy hordozza magát, ahogy a szép leány hordozza a leányságát – magyarázta egyszer a pusztinai Kaszáp István, mikor valamikori lovainak különös értékét akarta érzékeltetni. Mint rendesen, ebben is fején találta a szöget, hiszen a leányság a csángók körében valóban értéknek számított, és nem csupán azért, mert a pap így prédikálta a templomban. Érték volt, amit igyekeztek is megőrizni. Sok asszony idős korában is szívesen emlegette azt az – egyébként ellenőrizhetetlen – körülményt, hogy „*lányul*” ment férjhez. „*Mikor a páter megeskített, egy hétre vót a nuntánk [lakodalom], s megbocsáss, én akkor es leán vótam*” – mesélte egy frumószai asszony.

Pedig Moldvában a fiatalok meglehetősen korán érdeklődni kezdenek egymás iránt. A legényeknél 15-16, a lányoknál a 13-14 esztendőskor volt általában ennek az ideje. „*Mikor a*

legényke akkorára felnőtt, hogy immár érezte a leánynak e büzit, elindult vésárt keresni. Hamarébb a szomszéd cinkáknak [lányocskák] udvarolgat, aztán elmerészkedik messzebb is” – mesélte a klézsei Lőrincné Hadaróg Luca (Pozsony 1994. 232.). A lábnyiki Laczkó István pedig így emlékezett az ifjúkorra (1994. 103.): „Amikor a fiú már elérte a 16 évet, úgyszintén a leány is, kezdődött az udvarlás. Az első találka a legelőn történt, jószág őrzése mellett. Utána a bálokban, tánc közben. A legtöbb a guzsalyosban télen. A fiú, ha kiválasztott egy lányt és beleszeretett, az már szeretője lett, nem járt más lányokhoz, csak a szertőjéhez. Minden este elment hozzá a péntek kivételével, mivel az böjti nap, és a szülők se engedték meg, hogy böjtinap a házban a fiatalok szeretősködjének.”

Csakhogy amilyen érték volt a lányság 15-16 esztendő korig, az évek multával ez az állapot egyre inkább értéktelenedett, mind a tulajdonos, mind pedig a közösség szemében. Sőt, a 20. életév táján, s azon túl, már egyre inkább tehertétellé vált, amitől mindinkább szabadulni igyekeztek. Csoma Gergely gyűjtéseiből tudjuk (1997. 180., 2001.), hogy milyen sokféle praktikával igyekeztek a csángó lányok megtudni, ki lesz a szeretőjük, a férjük, s hogy mikor fognak majd eladódni. Szinte minden faluban emlékeznek olyan vénasszonyokra, bábákra, akik „mikor eljöttek héza öreglányok, hogy menjenek férjhez, kért tőlük egy feteke tyúkot, s gyapotot, ami átjön a tengeren. Tedd a lábad a szénre [parázsra], hogy úgy égjen a legény szíve, ahogy a te talpad.” (A szerelmi jóslásokról és varázslásokról bővebben Halász 2005. 283 – 291.)

1. 1. A leányság őrzése

A leányság viselését és őrzését megnehezítette az a körülmény, hogy a hagyományos csángó családon belül nemcsak hogy nem került sor szexuális felvilágosításra, de ez a téma a legutóbbi időkig úgyszólván szóba sem kerül anya és lánya között. Esetleg közvetlenül a házasság előtt kap a lány az anyjától némi eligazítást. Leginkább még a nagylánybarátságot megpecsételő mátkaváltással keletkező műrokonsági kapcsolatba kerülve, a pár évvel rendszerint idősebb mátkájuktól kaptak a lányok némi felvilágosítást. (bővebben: Halász 2000. 268-273.)

A havi vérzést *rendnek*, *asszonydolognak* nevezik, de a lányok erről sem szerezhettek az anyjuktól, nővérüktől ismereteket. Többen elmondták, hogy mennyire megijedtek, mikor először megjött a *rendjük*. A lányok maguk között sem nagyon beszélnek erről. Az 1950-es években Moldvában a lányok és az asszonyok ritkán használtak alsóneműt, a vérfelfogásra sem használtak semmi, csak mosakodtak, meg törölték magukat. Esetleg az első vérzést követően intették az anyák a leányaikat, hogy örözkedjenek, mert teherbe eshetnek. Frumószán egy asszony a következőképpen emlékezett vissza kislánykorára: „Az asszonyok ejsze még beszélgettek, de mi nem tudtuk. Nem es halltuk, az a menstruáció miféle. Nekem tizennégy évesen jött meg, elmentem a marhákval, s ott talált meg. Egész nap mind mentem a patakba, s mosódtam. S amikor nekem vótak azok réttam, a mámám nem tutta. Este elmentem bé az istállóba, egy tekenyőcskébe bévittem a fancaimat [rongyaimat] megmostam, s ojan vizesen felhúztam reám. Egyebkor csak ingben vótunk. Csináltunk úgy, ahogy lehetett, gatyákból tátámtól, tuggya az Isten, csináltad magadnak.” Külsőrekecsinben mesélte egy asszony: „Mikor tátánk hazajött vót a verekedésből [II. világháború], akkor hozott nekünk egy pár bugyit s azt erőst őrzöttük, hogy legyen vasárnapra.”

Az anyák általában óvták leányaikat a házasság előtti nemi élettől, de közvetett módon. A körülményeket igyekeztek úgy alakítani, hogy erre ne nyíljk lehetőség. Ha valamelyik legénynek „rossz híre” volt, akkor igyekeztek eltiltani tőle a lányukat. De a legtöbben közvetlenül a házasság előtt sem kaptak semmiféle útbaigazítást a szexualitásról. A gyermekkori képzetek még csak homályosabbá váltak a fiatal lányok egymásközi tétova találgatásaiban.

Valóságosabb témát jelentett a *buba* születésének mikéntje. A nagyobb gyermekeknek azt mondták, hogy a bába, a gólya (északi csángóknál katrincás gém, románosan berza), vagy a patak hozza a kisbabát, esetleg hogy vásárolják. „*Azt mi nem tudtuk – mesélte egy frumószai asszony -- , azt mi nem tudtuk, hogy a bubát máma csinálta, s tátá. Hozta a bárza, hozta a Jézuska, ez a beszéd volt. Mi nem kérdeztük mómát, hogy honnan van a kicsike. Az szégyen volt, hogy a mómádat megkérdezd. Jobb vót, hogy nem tuttunk ennyit, mert nem csináltunk ennyi boloncságot.*”

1. 2. A megesett lány

Minden tiltás és öröködés ellenére régen is előfordult, hogy megesett a leány. Megoszlanak a vélemények a tekintetben, hogy régebben volt, vagy újabban van több házasságon kívüli terhesség. Az igazság valószínűleg az, hogy régebben ritkább volt a házasság előtti szexuális élet, de abból gyakrabban lett gyermek, hiszen gyakorlatilag egyáltalában nem védekeztek. Manapság, mikor egyre inkább terjednek a különböző védekezési módok, egyre gyakoribb a házasság előtti szexuális kapcsolat, de ritkábban lesz következménye.

A házasság előtti nemi kapcsolatnak két formáját ismerjük a moldvai magyar nyelvterületről. Az egyik a próbaházasság kategóriájába tartozó *együthálás*, vagy *guzsalyaskodás*, ami nem tévesztendő össze a fonás céljából történő társas összejövetelekkel. Ilyenkor a legény fölajánlja a neki tetsző leánynak, hogy elmegy hozzájuk *guzsalyasba*, s ha a leány megengedi, vagy éppen elhívja, akkor rendszerint a pajtában, a szénában találkoznak. Ilyenkor nem föltétlenül kerül sor szexuális kapcsolatra, de az sincs kizárva. Az együthálásról Kóka Rozália (1989. 21.) dolgozott fel egy szép, Magyarfaluból való történetet. A Lányikból 1947-ben Magyarországra települt Laczkó István pedig így írt erről a szokásról (1994. 103.): „*Nyárban minden lány kint hált valamilyen fészker alatt (...) a legény odament este. Sokszor bizony előfordult, hogy esténleg addig szerelmeskedtek, hogy úgy aludtak, hogy kivirradott, ők meg nyugodtan aludtak. Sokszor a szülők költötték fel őket. De ilyenkor bizony kapott a lány szidást, meg verést is. A legény se ment egy hétig a szereteihez (...). Ez velem es megtörtént nem egyszer.*”

A másik eset, amikor *elszöktetik a leányt*. Erre rendszerint olyankor kerül sor, ha a szülők valamilyen okból ellenzik a házasságot, rendszerint azért, mert más legénynek szánták a lányukat. De ha a fiatalok nagyon szeretik egymást, akkor „elszöknek”, ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy a falu másik végében, vagy valamelyik szomszédos faluban élő, megértő rokonukhoz – egy *matusájukhoz* [nagynéni] – költöznek, s ott egymással nemi kapcsolatot létesítenek. Ilyenkor aztán a szülők néhány hét elteltével rendszerint tudomásul veszik a helyzetet, s hozzájárulnak a törvényes házasságoz.

A hagyományos csángó társadalomban elsősorban a következmények súlyossága volt az, ami visszatarthatta a fiatalokat, elsősorban a lányokat, a házasság előtti nemi élettől. Ha mégis megesett a dolog, a család és a közösség elsősorban a leányt hibáztatta, mert – mint Csíkfaluban mondják – „*ha az ajtót nem csinálod ki, a kutya nem menen bé*”. A legényt legföljebb a pap büntette azzal, hogy vennie kellett valamit a templom számára, ami persze nem sokat segített a megesett lányon. Őt ugyanis az egyház látványosan megszegényítette. Vizanteán a gyermeket szülő leánynak a keresztelő után Szent Mihály fekete keresztjét kellett fognia három vasárnapon a mise alatt. Szitáson a leányanyának három vasárnapon gyertyával kellett a mise alatt a gyermekével a templomban állnia. Külsőrekecsinben kilenc vasárnapon tartotta a megesett lány a „*feteke keresztet*”, Nagypatakon „*kellett gyűjcszön egy nagy öl büszégség burjánt* [büdös növényeket] *egyik mászt. Ulan burjánokat, asztán kellett halgasszon miszét a templomban. Hármát, hármát...nem mint moszt* (Csoma 1997. 213.). Szabófalván „*burján bubának*” nevezik a megesett lány gyermekét, őt magát pedig

„bubászlány”-nak, s ugyancsak gyertyával kell állnia három misén. „...*kellott üljön ott, sze húzzon egy szemérmert, tuggya!*” (Csoma 1997. 213.). Vizanteán a megesett lányra azt mondják *heáavaló*, a gyermekekre pedig, hogy „*virágból való buba*”. Az ilyen leányanyáról mondják, hogy „*zöd pántlika a hajába, a gyermek a rovására.*”

A kegyetlen megszegyenítési gyakorlatnak egyrészt nyilvánvalóan érvényesült a korlátozó hatása (bővebben *Illyés* 2003. 91–96; 2005. 57 – 91.). Másrészt pedig arra készítette a megesett lányokat, hogy igyekezzenek megszabadulni nem kívánt terhüktől. Erről természetesen nem szívesen beszélnek a csángó nők, legfőjebb áttételes módban. Elmondásaikból azért kiderül, hogy szinte minden településen voltak próbálkozások, noha a csángó lányokat és asszonyokat mély vallásosságuk jelentős mértékben visszatartotta a magzatelhajtás súlyos bűnének elkövetésétől. De azért mégis volt olyan, akik nem törődött bele Isten akaratába, s próbált megszabadulni terhességétől. Kezdetben egyszerűbb módszerekkel próbálkoztak, mert tudták, hogy a megerőltető munka, nehéz tárgyak emelése, magasból való leugrás vetéléshez vezethet. Máskor a katrincával, a széles övvel és a keskenyebb *bernéccel* [övvel] elszorították a hasukat. Leanderből (Nerium oleander) készült teát ittak (Kelgyeszt). Vizanteán „*egy leány nagyon volt, s mit csináljon? A vadnálba (Althaea spp.) gyükerét megmosta, meghegyezte, s feltette vidrájába [méhébe], hogy ellegyen a gyermeke. Elment a vére mind, s meghótt. Az anyja nem tulta, hogy terhes.*” Ha ezek a próbálkozások sikertelenek voltak, akkor „specialistához” fordultak, de erről még kevesebbet lehet megtudni. Emlegették az *elkenegést*, különböző *forró feredőket*. 1990 után pedig egyre inkább terjednek a különböző fogamzásgátlók, valamint a „hivatalos” művi abortusz.

Általánosan elterjedt vélekedés a moldvai magyar nyelvterületen, hogy az eső tartós elmaradását az okozza, hogy megesett lány van a faluban. Úgy tartják, csak az után fog esni, ha kitudódik a terhessége.

A legtöbbször azonban, különösen régebben, a nem kívánt gyermek is megszületett. Az ilyen leányanyának aztán nehéz sorsa volt: nemcsak az anyja és a családja szidta, verte, de még ha el is vette a legény – vagy egy másik –, az is könnyen lekurvázta. Külsőrekecsinben mondták: „*A legény mit busulta!? Az olyan, mint a kutya. Ha akarta elvette azt a lányt, ha nem, vett mást. A falu mocskolta a lányt, a szülei nézték, mint a kutyát. Szégyen volt nekik es.*”

A megesett lányt rendszerint egy özvegyember vette el, vagy egy *nekezsitabb* [istenvertébb]. Ilyenkor Pusztinában például egy borjúval, vagy egy darab földdel megtoldották a leány „*észréjét*” [hozományát]. De még így is gyakori volt, hogy mást se hallott aztán, mint „*ha eszes lettél volna, nem adódtál volna meg nekem. Ahogy adódtál nekem, úgy adódtál másnak es. Ez vót a beszéd*” (Vizantea).

A „törvénytelen gyermek” tehát nem számított fehér hollónak a katolikus csángó családokban. Jelzi ezt az is, hogy a moldvai magyar nyelvterületen szinte mindenütt megtaláljuk a házasságon kívül született gyermekekre alkalmazott *bitang* kifejezést. *A moldvai csángó nyelvjárás atlaszának* 113. térképlapja foglalkozik ezzel a témával (Gálffy—Márton—Szabó T. 1991. 113.). Megállapíthatjuk, hogy a románból tükörfordított *virággyermekek, virágból csánt gyermek, burjángermekek, burjánban csánt (vagy lett) gyermek* kifejezést inkább a Románvásár környéki és az onnan kirajzott, valamint a Bákótól délre, a Szeret mentén található, valószínűleg erősebb román hatásnak kitett csángó falvakban használják. Jó néhány település akad ezen a térképen, ahol mindkét kifejezést regisztrálták, de a gyűjtés idején, tehát az 1950-es évek elején a legritkább esetben használták a románból átvett kifejezés lefordíthatatlan (copil din flori) változatát.

A csecsemőgyilkosság rendkívül ritka lehetett a moldvai csángók között. Gyűjtésünk során nem is talákoztunk konkrét esetével, csak Külsőrekecsinben hallottuk, hogy az 1950-es években úgy keresték egy meggyilkolt csecsemő anyját, hogy „*vették végig a lányokat, fejték meg őket, s akinél tejet kaptak, az volt az anyja, s azt vitték szenvedésbe [börtönbe].*”

2. A házaselet

Amikor a házaselet szexuális vonatkozásait vizsgáljuk, elsősorban két körülményre koncentrálnunk, nevezetesen hogy mit tettek annak érdekében, hogy *legyen* gyermekük, s mit azért, hogy *ne legyen*. Mindezt természetesen annak tudatában kell bemutatnunk, hogy a csángók vallásosságuk miatt bűnnek tartottak – és tartanak jórészt még ma is – minden olyan, aktív vagy passzív cselekedetet, ami a fogamzás elkerülését szolgálja.

2. 1. Törekvés a gyermekáldásra

Az anyaságra nevelés, az anyai szerepre való felkészülés minden csángó nő számára már gyermekkorában elkezdődik, hiszen kicsi koruktól egymásra vigyáznak. A négy esztendő ügyel a háromévesre, az öt éves gondjára bízzák a kétesztendőt. De nemcsak a szűkebb családi körben tanulja meg a gyermekneveléssel kapcsolatos teendőket, hanem akár a rokonokhoz, akár a szomszédokhoz látogat, mindenhol találkozott a csecsemőjüket, gyermeküket gondozó, szoptató, altató anyákkal. Természetes volt számukra, hogy ha eljön az ideje, nekik is gyermekük lesz, e nélkül el sem tudták, s ma is nehezen tudják elképzelni az életüket.

A gyermektelenség, a meddőség nagy szégyen volt, sok bánat forrása. Ezért már a lakodalom alkalmával arra törekedtek, hogy mágikus eljárásokkal elősegítsék az új asszony termékenységét. Ezt a célt szolgálta, hogy a *nyirászat* [menyasszonyt] kísérő násznép elé vizet öntöttek az útra (Klészse). Pusztinában (és bizonyára máshol is) a *nunta* [lakodalom] során az anyósához érkező menyasszony egyebek között játék babát kap ajándékba, a gyermekáldás segítése érdekében. De miként a gyermekáldást is Isten kegyelmével magyarázták, az elmaradását is leginkább Isten akaratának tekintik. Az ikrekről pedig azt mondják, hogy azért lettek, mert az anya páros, ikres cseresznyét, szilvát evett. Máshol úgy tartják, hogy a férfin múlik az ikerterhesség, amire rendszerint azért kerül sor, mert „*az ember egymás után ketszer járt az asszonynál.*”

Ha sokáig nem születik gyermekük, a házastársak egymást hibáztatják. A meddőséget Isten büntetésének tartják, ami ellen nem tehetnek semmit. A meddő nő legfőljebb imádkozhatott, búcsúba járhatott. Csaknem minden faluban számon tartanak néhány családot, ahol szinte csodával határos módon, összeházasodásuk után 18-20 esztendőre lett meg a gyerek. Viszonylag ritka volt az olyan eset, mint azé a lészpedi asszonyé, aki a legtermészetesebb módon segített a baján. Történetét *Kóka* Rozália dolgozta fel (1989. 80-83.). „*Immán két, vaj három esztendeje es asszon vótam, s nem vót gyermekem. A másik menyecskéknek [sógornői] se született. Filembe jutott, hogy nem es monnyák nekünk másként, csak a Kús Marci Ádám öster [meddő] menyei. Azt beszéllették, hogy meddük vagyunk, s há ugye az akkoriba nagy szégyen vót. Én feltettem magamba, hogy akármilyen legyen, de én nem leszek a Kús Marci Ádám öster menyé. Vót nekem egy jó kicsi komacskám, az asszonyával es erőst jól vótunk. Jártunk egymás életjibe. Egy nap, mikor az emberem elment fuvarba, a komacskám odajött hezzám. Mondom én: -- Ne, édes komámuram, mit beszélnek a faluba. Azt monják, hogy österek vagyunk, pedig az embereink magtalanok. Az Isten megfizeti, segítjen meg! – Akkor a komám megsegélt. Akkor született a fiam, Emre.*”

A gyermektelen családokban szóbeszéd tárgya volt, hogy ki a vétkes, az ember-e, vagy az asszony. Többnyire az asszonyt hibáztatják. A Tázló menti Frumószán számon tartanak egy menyecskét, „*szép, jó dógos, de nem lett gyermeke. S a többi testvérének mind van. S neki a vidracskája [méhe] akkoracska, mint egy almacska. Aztán elvett a testvérétől egy leányocskát.*” Az asszony hibájára bizonyítékként Szitáson emlegettek egy embert, akinek „*az első asszonyától nem volt gyereke, s a másodiktól lett egy sereggel.*”

2. 2. Örözködés a teherbeeséstől

Annyi gyermek volt tehát, amennyit „az Isten adott”, ám ez nem jelenti azt, hogy olykor ne sokallották volna az „ajándékot.” Ritkán ugyan, de újabban már Moldvában is megszólják a sok gyermeket szülő asszonyt, a háta mögött „malacos göjének” mondják (Csík). Vagy: „Isten előtt biztosan jobb volt neki, de az emberek előtt igen sok” (Szitás).

Az áldott állapotba kerülésnél több gondot okozott tehát a csángó asszonyoknak az a kérdés, hogy miként tudják elkerülni a sűrű teherbeesést. Náluk ez lényegesen nagyobb gond volt, mint a leányoknál, hiszen ők nem tartózkodhattak a szexuális élettől. Annyira nem, hogy sokszor még a szülés utáni hathetes „böjtöt” sem tartották be. „mert a fiatal ember nem állja ki, hogy az asszonnal ne járjon.” Annyira nem, hogy régebben – mesélik -- még a pap is beleszólt a dologba. „Ha az asszony került a férjít, azt meg kellett gyónni, még a pap is megkérdezte” (Csikfalva). Egy frumószai asszonymnak az öregek mondták el: „most még szabactság van, de amikor én vótam éfijú, akkor az volt, hogy ha nem feküttl le, mikor az ember akart, akkor a páter adott egész esztendőre, hogy minden nap mondjad az olvasót. A pap megkérdezte: magad lefeküttl-e az uraddal, mikor ő mondta? Magad kerütl az uradat? Magad csináltál rosszat! A Szentlélek eljött hézád, s magad nem akartad, hogy legyen gyermeked! A Szentlélek eljött neked azon az éjen, hogy egy gyermeket, egy lelket hozz a világra. Nem akartál, hogy lefekügg az uraddal, magad vagy a bűnös.” Az itt elmondottak elsősorban azért tanulságosak, mert rávilágítanak a hagyományos házaseset keretei között a teherbeesés elkerülésének egyik általánosabban elterjedt formájára: a közösülés gyakoriságának mérséklésére.

Hasonló célt szolgált a magömlés előtt megszakított közösülés. „Az asszonyt az ember tudta megvédeni a terhességtől – mondta egy buteai asszony. „Örözködték, hogy az ember ne csapja bé a magját” (Magyarfalu). „Akkor örözködnék örökké, az ember ne aggyon utot bé az asszonnak, s aki jár vele nem ad utot bé az asszonnak, teszi ki félre” (Külsőrekecsin).

A szülés után a bába rendszerint körültekerte valamivel az anyát, hogy könnyebben összehúzódjon a méhe. Ez úgy történt, hogy a nő hasát felfelé masszírozta, majd a hasa alá egy kispárnát, vagy összehajtogatott „rongyot” tett, s egy arasznyi széles, kenderből szőtt övvel erősen megkötötte. Buteában a bába szerint ez arra is jó, hogy az asszony csak 2-3 év múlva esik teherbe.

Általában úgy tartották, hogy amíg az asszony szoptat, addig nem fogan gyermeket, de ez nem mindig vált be. Moldvában általában egy-másfél esztendeig szoptatták a gyermeküket, de bizony aközben is sokszor „úgy marattak.” Kelgyeszten egy asszony elmondta: „Édesanyám, amíg szoptatott nem lett nehezkész, kétévente született gyermeke, tizenkettő. De a zién fijam, hat hónaposz vult, amikor én elviszelőszöttem.” Külsőrekecsinben beszéltek az egyik családról, kiknél már 13 gyermek volt, „s akarta lenne az asszon, hogy több ne legyen, máj csinálták lában, de úgy es fogant.”

Különösen az idősebb, 40-50 esztendős asszonyok, kiknek már asszonylányuk volt, törekedtek arra, hogy ne kerüljenek másállapotba. Úgy érezték, hogy idős korban már nem illik gyermeket szülni. „Mikor Auréloom lett, a bátya 18 esztendős volt. Megszületett vasárnap, s a fiam lejött hézám, mer kellett mennyen iskolába. Ő nem tutta, hogy nekem kicsikém van, úgy tutta, hogy beteg vagyok. Mikor idejött, kérdezte, hogy kicsodáé, s én sírni fogtam, mert szégyelltem. Negyven esztendős voltam, merre mennyek, mit csináljak? Addig sírtam, hogy nekem öregségemre gyermekem legyen. Aztán úgy szerették, hogy jaj!”

Ha megvolt a nem kívánt terhesség, az esetek túlnyomó részében megnyugodtak Isten akaratában. Csak ritkán próbálkoztak a magzat elhajtásával, s ilyenkor általában azokkal a módszerekkel próbálkoztak, mint a leányanyák. Nehezeket emeltek, igyekeztek megerőltetni magukat. Külsőrekecsinben melegvízbe ültek, sok pálinkát ittak. „Voltak olyan asszonyok,

*akik el tudták venni, de vétekkal. Eszkorcénban, az oláh faluba volt egy ilyen nő. Aki elviselősödött, s a három hónapot nem érte el, megindította neki. Bétakart egy kurcun [harisnya] kötő tűt vátával, s megindította. A tüvel felnyúlt. Más megbetegedett, elment a jó vére es, s betegesnek maradt, még olyan es történt, hogy meghalt.” Pusztinában ma is beszélnek, hogy az 1950-es években egy városba települt asszony révén többször jutott magzatelhajtó *pásztél* [tabletta] a faluba, s egy asszony meg is halt tőle. Ez azonban ritkaságszámba ment, jelzi ezt, hogy „még a pap es megcsapta a fejét, mikor elhitták, hogy meggyóntassa az asszonyt.”*

Az esetek túlnyomó részében azonban az volt a dolgok rendje a csángók körében, hogy a gyermekáldást Isten rendelésének tekintették, s úgy is fogadták. „*Ha volt embere, nem szégyen. Nem kutyákkal csinálta, vagy legényekkel.*” A születendő gyermeket, s az azzal viselős anyát magától értetődő módon fogadták el, hiszen Moldvában néhány évtizede a várandós, vagy a szoptatós volt a 16 -- 40 esztendőss asszonyok természetes állapota.

3. A várandósság

Fel kell figyelni arra a körülményre, hogy bár a várandós asszony állapotának megjelölésére a moldvai magyar nyelvterületen sokféle elnevezést ismernek, az „anyaországban” általánosan elterjedt, és meglehetősen pejoratív „terhes” szót még véletlenül sem alkalmazzák. Ezzel szemben a következőképpen nevezik az áldott állapotban lévő asszonyt: *elviselősödött* (Pusztina), *hordoz* (Szitás), *hordozós* (Csikfalva, Külsőrekecsin, Lujzikalagar), *nagyon van* (Pusztina, Vizantea), *nehézkész* (Kelgyeszt), *nehéz állapotban van* (Frumósza), *nincs magára* (Pusztina), *rakatt* (Szabófalva), *teljesen maradt* (Pusztina), *terüben van* (Pusztina), *úgy van* (Pusztina), *váróban van* (Vizantea), *viselős* (Magyarfalva). A már csak románul beszélő csángó falvakban pedig: *gravida* vagy *insărcinata*.

3.1 A várandósság jelei

Viselős állapotát rendszerint arról ismerte fel a nő, hogy megszűnt a havi vérzése. Ahogyan ők mondják: *elmaradt a rendje* (Frumósza), *nem jött meg a dolga a timpjában* [idejében] (Pusztina), *nem jött meg a vérzése* (Kelgyeszt). Áldott állapotra utaló jelek továbbá: hányinger, hányás, szédülés, rosszullét, bizonyos ételek megkívánása, más ételektől való undorodás. Ezeket a tüneteket a várandósság természetes velejárójának tekintették, nem is tettek ellene semmit. Ha sokat hánytak, itták a cseresznye szárából, a szádokfa virágból [hárs], vagy a féregfarkú burjából (Achillea) készült keserű teát. A láb ödémájára sem fordítottak különösebb figyelmet.

A fiatal asszonyok körében az is előfordul, hogy tapasztalatlanságukban és megfelelő szülői felvilágosítás hiányában csak akkor ismerik fel állapotukat, mikor megmozdul a baba. Egy kelgyeszti asszony elmondta, hogy szülés után hat hónappal újra viselős lett, de nem tudta, ezért még három hónapig szoptatott, amíg a gyermek beteg nem lett. A terhesség megítélésében sok volt a bizonytalanság. „*Az öregek tanítottak, ha tudod, hogy ekkor s ekkor volt a rended, s bétött a kilenc hónap, de nem lett meg, akkor az azt jelenti, hogy nem marattál, mikor elhagyatt a rended, hanem úgy marattál, mikor el kellett hogy jöjjön*” (Vizantea). „*Ahány gyerek, annyiféle. Nekem es volt öt, egyvel jött úgy, hogy egyem a szománt [savanyúságot], a másik a somot kívánta.*” „*Mikor az asszony úgy marad, akkor fogja hántatni, nem jó, hogy egyék, másnak jó, hogy egyék savanyút, gyakran szeret pihenni. Nem hordozzák egymódúlag*” (Magyarfalva).

Az asszonyok általában senkivel sem beszéltek az állapotukról. A várandós nő kezdetben saját szüleinek is szégyellte megmondani, rendszerint a férj szerzett róla először tudomást. „*Társának mondta meg először: ne, én most úgy indultam, nem vagyok magamra.*”

Különösen az idősebb asszonyok röstellik terhességüket. Egy középkorú asszony mesélte, hogy egy időben feltűnt neki anyósa mogorvasága, goromba viselkedése, s mikor megkérdezte tőle, hogy mi van vele, azt válaszolta, „*az van velem es, ami veled van*”, s többet nem is beszéltek a dologról. Egy csikfalvi asszony így emlékezett fiatal korára: „*Én nem mondtam meg senkinek, de ha megkérdezték: úgy vagyok-e, akkor azt mondtam, igen*”. Mert hosszasan titkolni sem szabad az állapotosságot, ugyanis akkor könnyen lehet, hogy az anya „*némát*”, vagy „*makogóst*” nevel. Szitáson úgy tartják, aki tagadja az állapotát, annak taknyos lesz a gyermeke.

A születendő gyermek nemére különböző jelekből próbáltak következtetni. Úgy tartják, ha rosszul érzi magát a várandós asszony, akkor fia lesz. A hegyes hasról fiúra, a gömbölyűről leányra következtetnek. Abból is fiút gondoltak, ha a várt időpontnál tovább hordja az anyja. De abból is jósolják a baba várható nemét, hogy az eztendő első napján férfi, vagy nő volt a háznál a legelső látogató.

3. 2 A várandóság viselése

A moldvai csángómagyar asszonyok – alacsony iskolai végzettségük, román pedagógusaikkal való meghittebb kapcsolat hiánya, valamint környezetük általános elmaradottsága miatt –, még a fiatalabb nemzedékhez tartozók is kevés ismerettel rendelkeznek a fogamzásról és a gyermek méhen belüli fejlődéséről. Ezért a várandósság, a magzat fejlődése során a racionális alapokon nyugvó vélekedések folyamatosan keverednek az öröklött hiedelmekkel.

A környezet tudomásul veszi a várandós asszony állapotát, ez azonban nem, vagy csak igen keveset változtat a családi munkamegosztásban elfoglalt helyén. „*Erőst nehezet nem volna szabad ilyenkor emelnie, de azért emeltünk eleget. Úgy mentünk dolgozni, mintha semmi bajunk nem lett lenne*” – mondta egy pusztinai asszony. Egy magyarfalusi pedig: „*Dolgoznak nálunk úgy es. Muszáj, mert nálunk nem sajnálják a férfiak a népet [nőt]. Mosson es, ételt es csináljon, kocsiival es mennyen.*”

A viselőség ideje alatt végzett kemény munkát nemhogy veszélyesnek tekintenék, de egyenesen szükségesnek, majdhogynem kívánatosnak tartják. Általánosan elterjedt az a – reális megfigyelést sem nélkülöző – nézet, miszerint a várandós nőnek sokat kell mozognia, vagyis szerintük sokat kell dolgoznia, mert így könnyebben hozza világra a gyermekét. Tehát mintegy saját érdekében várják el tőle a nehéz munkát. De maguk az asszonyok sem idegenkednek a kemény munkától, hiszen nem betegségnek, hanem természetes állapotnak tekintik a várandósságot. Másfelől tisztában vannak azzal, hogy a terhesség alatt végzett nehéz fizikai munka növeli a vetélés és a koraszülés lehetőségét. Ha már előfordult az asszony életében ilyesmi, akkor esetleg jobban kímélték, de olyankor is inkább csak az emeléstől őrizték.

A hagyományos paraszti élet rendjében amikor valamilyen mezei munkának eljött az ideje, elsősorban az parancsolt. Emellett olykor még a magzat kímélésének szempontjai is háttérbe szorultak. Jól érzékelhető ez a sajátos értékrend a következő, pusztinai esetből: „*Szeredán elmentem kapálni a Fetekelábakra, s mikor a patakon mentem keresztül, megéreztem, mintha a hasamban valami megmozdult lenne. Mondtam az emberemnek, hogy ne menjen olyan bátran [gyorsan], aztán ő előre ment. Mikor lementünk, akkor elálltam, kicsit megnyugodtam, aztán felkeltem, de nem tudtam kapálni. Kitétek a szélire, hogy menjek egy rend terebúzával [kukorica]. Mikor rosszabbul éreztem magam, hazaküldtek, de nem mentem, senki nem volt otthon. »Akkor kapálgass«-- mondta mómám. Kinlódtam délig, kapálgattam. Délutánra megjött a nagyidő, akkor előreküldtek, hogy legyenek otthon, mire megjönnek a*

gyerekek a marhákkal. Közben az eső eláradt, a férjem utolért, otthon lefeküdtem, mert kirázott a hideg. Elhitták a testvéretem, feljött a mámám, s másnap estére megatta az Isten.”

Amikor még általánosan hordozták a hagyományos viseletet, az asszony, ha *nehezes* lett, ugyanúgy öltözött, mint előtte. „*Még jobb az, ha szorícsa magát. Ha menen pántálonba [nadrág], rokolýába, haggya magát szabadon, akkor nagyobbat kiterül. Van, aki úgy megszorítkozik, hogy alig üsmered. Nem baj. Még könnyebben megvan*” (Külsőrekecsin).

A várandós asszonynak – így tudják a csángók – nem kell korlátoznia szexuális tevékenységet. A terhesség egész ideje alatt élhet nemi életét. „*A viselős asszony hagyta, hogy az embere járjon véle, de örözte, hogy ne bántsa a hasát*” – mondták Pusztinában. Csupán Csíkban hallottuk, hogy a terhesség második hónapjától ártalmas a magzatra a szexuális kapcsolat, de – mint mondják – a férfiak(!) nem tartják be ezt a tilalmat.

Ezzel szemben számos olyan tilalom ismeretes, amit a születendő gyermek érdekében igyekeznek betartani. A viselős asszonynak ügyelnie kell, ha valami szőrös állattal találkozik, mert ha megérinti, vagy belerúg, szőrös lesz a gyermeke. Arra is figyelnie kell, hogy mire néz hosszasan, mit „*csodál meg*”, mert könnyen lehet, hogy arra fog hasonlítani a gyermek. „*Itt a faluban [Pusztina] es volt, hogy egy gyermeknek azért lettek horgasak a lábai, mert az anyja megcsodált egy nyomorék koldust.*” A torzszülött gyermek születését azzal is magyarázzák, hogy a viselőség korai szakaszában az ember megverte a feleségét. Várandós asszonynak nem ajánlatos, hogy temetésre menjen és megnézze a halottat [Moldvában a legtöbb helyen ma is háztól, a sírig nyitott koporsóban temetnek], mert meghalhat a gyermeke. Közeli rokon esetében megláthatja a halottat, csak a sírba nem szabad betekintenie. Hasonló következményei lehetnek a „*megijedésnek*”: „*mégjedéstől a gyermek megromlik*” (Magyarfalu). Külsőrekecsinben is óvják a várandós asszonyt az ijedéstől, mert „*nyomorék gyermeket szül*”. A rokonházasságról is úgy tartják, hogy beteg gyermekük fog születni. Továbbá a viselős asszony ne lopjon tököt, mert könnyen kopasz fejű lesz a gyermeke. De ha „*lop egy szép hajas terebúzsöveget [kukorica], akkor hajas lesz a megszülető buba*”.

A születendő gyermek egészsége érdekében nagyon fontos, hogy a viselős nő minden ételhez hozzájusson, amit csak megkíván. Ezt a magától értetődő összefüggést a csángók körében erőteljes hiedelemanyaggal támasztják alá és erősítik meg. Egyébiránt a „*nehezesé vált asszony*” éttrendje csak annyiban változik, hogy – nézetük szerint – ilyenkor „*kettő helyett kell ennie*”, vagyis kizárólag mennyiségében tartják fontosnak kielégíteni a magzat igényét. Hitük szerint a várandós asszony mindent ehet, ami jólesik neki, mert „*a gyermek kéri azt, amit az anyja megkíván.*” Ha a megkívánt ételt nem kapja meg, annak a magzatra nézve súlyos következménye lehet: „*elmege, ellesz a gyermek.*” Erre vonatkozóan egy pusztinai asszony a következőképpen mesélte el testvére esetét: „*Elment Mária a vásárba az apósával. Tél volt, ott meg almát látott, s megkívánta, de szégyellte mondani. Hazajöttek s úgy elbetegedett, ha béhúnyta a szemét, ha kinyitotta, mincsak almát látott. Hoztak neki aztán, de addig ellett, elment tőle a gyermek.*” Egy vizanteai asszony is hasonlóképpen járt valami cukorkával: kínálták, nem kért, aztán megkívánta, de röstellt szólni. Mire hazament rosszul lett, elmondta az esetet az anyósának, aztán vettek cukrot, meg is evett hármat, „*egyvet pedig összetört és a mellbimbóira kötöte, de a kívánságtól megindult a gyermek*”.

Úgy tartják, ha a terhes nő megkíván valamit, s nem tudja megkapni, dugja a hóna alá a kezét, szagolja meg, s elmúlik a kívánása. A csíkfalviak szerint, ha a hóna alá dugott kezét megnyalja, érezni fogja a megkívánt étel ízét. Ma is szokás, hogy ha a várandós olyan helyen fordul meg, ahol főznek, vagy esznek, akkor is adnak neki az ételből, nehogy megkívánja. Nem ítélik meg, ha a várandós asszony elloppja a megkívánt ételt, rendszerint gyümölcsöt.

A csángó asszonyok, más hely hiányában sokszor az övük mögé dugnak ezt-azt. De a várandós asszonynak ezt nem szabad megtennie, mert az a hasfalon keresztül nyomot hagyhat a születendő gyermekben. Egy pusztinai asszony megfélekedezett erről, „*bérakott az övébe két*

bombont [cukorka], s kijött a gyermeke arcán a két veres bombona.” Ez tehát az anyajegy vagy más pigmentáció keletkezésének magyarázata a csángók körében.

A gyermeket váró, megtermékenyült asszony a moldvai csángók tudatában szinte azonos a *termékenység* fogalmával, ami azt jelenti, hogy amit ő vet vagy ültet, az biztosan megfog, megered, kikel. Tartós szárazság esetén a várandós asszony által az eső is megidézhető: el kell lopni tőle valami tárgyat, s be kell dobni a kútba. Mikor nem találja, s emiatt veszekedni kezd a férjével, megered az eső. De három nap múlva a kútba dobott tárgyat ki kell venni, hogy elálljon az eső. „*Ha én hordozós vagyok – mesélte egy külsőrekecsini asszony –, a másik eljön s elveszen tőlem egy kannát, akármit, béereszti a kútba, nem tudja senki. Aztán eljön az eső, s azt elhették a kútba addig, ameddig gondolták, hogy van a kútnak elég vize, akkor vették ki. Mikor kivették, állott meg az eső.*”

A várandós asszonyt tehát sokféle titokzatosság veszi körül, hiszen a csángók is ösztönösen megérik az új élet születésének felfoghatatlan és megismételhetetlen csodáját. Egy idős külsőrekecsini asszony ezt így fogalmazta meg: *Az asszony, mikor hordozós, menen az úton, leszakít egy virágot. Bészúrja a bernécébe, s akik látják, azt mondják róla: virága van.*

De azt csak az Isten tudja!

IRODALOM

- BOSNYÁK Sándor: A moldvai magyarok hitvilága. Foklór Archívum 12. Szerk.: Hoppál Mihály. Budapest. 1980
- CSOMA Gergely: Moldvai csángómagyarok szerelmi varázslása. In: S. Laczkovits Emőke (szerk.): Népi vallásosság a Kárpát-medencében II. Veszprém-Budapest, 180-222. 1997.
- CSOMA Gergely: Varázslások és gyógyítások a moldvai csángómagyaroknál. Pomáz. 2001.
- GÁLFFY Mózes – Márton Gyula – Szabó T. Attila: A moldvai csángó nyelvjárás atlasza I. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 193. Budapest. 1991.
- HALÁSZ Péter: A moldvai magyarok tavaszi ünnepköréről. In: Czégényi Dóra – Keszeg Vilmos (szerk.): Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 8. Kolozsvár, 233-275.2000.
- ILLYÉS Sándor: A megesett lány büntetőrítusai a moldvai csángóknál. Korunk. Csángó reneszánsz? XIV. 9. 91 – 96. 2003.
- ILLYÉS Sándor: A megesett lány büntetőrítusai a moldvai csángóknál. In: Kinda István – Pozsony Ferenc (szerk.): Adaptáció és modernizáció a moldvai csángó falvakban. KJNT. Kolozsvár 57 – 91.2005.
- KÓKA Rozália: A lézpedi „szent leján”. Tiszatáj 8. 29-44. 1982.
- KÓKA Rozália: Egy asszon két vétkecskéje. Budapest. 1989
- LACZKÓ István: Emlékek egy moldvai csángómagyar életéből. Néprajzi közlemények 87-206. 1994.
- POZSONY Ferenc: Szeret vize martján. Kolozsvár, 1994.
- POZSONY Ferenc: A moldvai csángó magyarok. Európai Folklór Intézet. Budapest. 2005.
-